

pretvoriti se u akronijski i u osnovi atopički amalgam različitih kultura. Ovaj gubitak vremenskih i prostornih determinanata antike, koji bi se možda mogao opravdavati u postmodernističkim pristupima i teorijama, predstavlja – čini mi se – već prilično čvrst argument koji podržava tvrdnju o nestanku antike u trećem mileniju.

No još jači dokaz da je takva tvrdnja točna pruža Internet i njegova mreža, koja ne samo da na izvjestan način simbolički obilježava današnjicu, nego je i sami proučavaoci antike s pravom često koriste. Bez namjere da ulazim u kompleksnu problematiku Interneta i da nabrajam sve njegove vrline i mane, spomenuo bih samo da se jedna od njegovih glavnih prednosti sastoji u tome što on dokida vremenske i prostorne udaljenosti i svodi ih na točku bez dimenzija. Ali, upravo zbog toga, ako u internetske tražilice upišete – da opet upotrijebim vrlo banalan primjer – recimo *Platon*, među rezultatima pretraživanja mreže pronaći ćete ne samo grčkog filozofa i mnoge podatke o njemu nego i, na primjer, istoimeni najpopularniji kafić u São Paulu, koji će možda čak biti u hijerarhiji rezultata bolje plasiran od atenskog mislioca. Isto tako, utipkavanje riječi *Caesar* rezultirat će i psećom hranom, i rimskim državnikom, i stotinama drugih podataka, i svi će oni biti prikazani paralelno i na potpuno jednakoj razini. Oni koji imaju potrebno predznanje, ti će znati odabrati ono što ih zanima i odbacit će beskonačan broj web-stranica koje se ne odnose na antičkog Platona ili Cezara; oni koji takvo predznanje nemaju – a oni su, moramo pretpostaviti, u većini – nalaze se pred izborom pri kojem ih ništa ne upućuje na to gdje se nalazi ona »naša« antika, pa »svoju« antiku mogu bez problema graditi iz pseće hrane, kafića ili žestokih pića antičkih imena.

Ne bih nikako htio reći da u današnjem (ili našem) svijetu više ne postoje pravi poznavaoци antike, dakle da nema kvalificiranih čitača znakova antike koji znaju interpretirati njihove planove izraza i planove sadržaja – to bi na ovakvu skupu bilo neprikladno tvrditi. Ali ako bismo htjeli okupiti takve kvalificirane poznavaoce antike u Sloveniji (a njih vjerojatno ima ipak nešto više nego znalaca klasičnog latiniteta na dvoru Karla Velikog), vidjeli bismo da je njihov broj zapravo prilično malen, a njihov je utjecaj na formiranje kolektivne svijesti bez ikakve je sumnje još neusporedivo manji. Ti poznavaoци antike (dakle, mi sami) – htjeli mi to priznati ili ne htjeli, i prikazivali svoj položaj kao elitnu poziciju ili kao socijalnu rupu u koju smo upali – nalaze se zapravo na društvenim marginama, s kojih ne mogu ni na koji način efikasno djelovati niti na kolektivnu svijest niti bilo na kakve društveno relevantne fenomene. Objasnjavanje razloga za takvo stanje pripada zacijelo prije svega sociološkim disciplinama, poput sociologije znanja, i nikako se ne bih upuštao u takvu vrstu analize. Ustvrdio bih, ipak, da krivnja ili zasluga za to nalazi se i na strani društvene zajednice, ali i na strani poznavalaca antike.

Vraćanje antike u vlastite prostorne i vremenske koordinate u širokim je razmjerima, na nivou cjeline zajednice, teoretski moguće izvesti kroz procese redovnog obrazovanja, no s današnje točke promatranja i s uvidom koji imamo u naše lokalne i opće globalne trendove u obrazovanju proces nestajanja antike izgleda ireverzibilan, a pravi čitači antičkih znakova već su sada osuđeni na život u getu.

Plinije Stariji

Deveta knjiga Prirodoslovlja: Vodena bića

Prijevod: Orsat Ligorio

1. Upravo sam dovršio opis životinja koje sam nazvao kopnenima jer, eto, žive s ljudima. Od ostalih su bića najmanje ptice, pa ćemo stoga prije pregledati životinje koje nastanjuju mora, rijeke i močvare.
2. Dapače, ima menu njima kudikamo većih životinja od kopnenih. Očevidan je uzrok obilje vlage. Drukčije je opet s krilatim životinjama koje žive u zraku. U moru se često nalaze bića zapanjujuće veličine. Ono se silno prostire i obiluje mekanom i bogatom hranom, a iz zraka prima plodne klice koje priroda neprestano rađa; one se uvijek drukčije miješaju i stapaju sa sjemenom čas u moru čas u zraku¹ pa je istina što narod kaže – čega god ima igdje drugdje, ima ga i u moru, ali pored toga ondje ima mnogo životinja koje žive samo u moru i nigdje drugdje.
3. Ima u moru i bića koja su nalik ne samo kopnenim životinjama nego i neživim predmetima kao što se to lako zapaža ako pomnije pogledamo bića nalik grozdu,² sablji,³ pili⁴ i krastavcu,⁵ a ovo je potonje nalik čak i bojom i mirisom. Zbog toga nam se ne valja čuditi kada opazimo konjsku glavu da viri iz tako malenih bića poput školjki.⁶

¹ Cf. NH II 7: »...inde deciduis rerum omnium seminibus innumeræ, in mari præcipue ac plerumque confusis monstificæ, gignantur effigies«.

² Vjerojatno sipa (*Sepia officinalis* L.) čija se tamna jajašca drže skupa pa nalikuju grozdu (Cuvier). Sličnost primjećuje i Plinije, v. NH IX 162.

³ Vjerojatno sabljarka (*Xiphias gladius* L.). Kod nas se zove još: *dingul* (Mul), *đoglo* (Boka), *iga* (Mlini), *igo* (Doli), *iglun*, *jačlun*, *sablja*, *sabljač*, *sabljak*, *sabljar*. U Cavtatu se ova životinja zove i *päs mâčün*. Njegovo je ime stoga semantički motivirano i etimološki se veže uz šiljaste stvari poput igle ili mača (Vinja II 9), dok Skok (I 710) nepotrebno iščitava lat. *iugum* gdje je očito iz duala dvâ igla da naziv nikako ne može biti srodan sa stsl. *igo* ili grč. *ζυγοόν*.

⁴ Vjerojatno *Squalus pristis* L., ne dolazi u Jadranu, psina s izrazito nazubljenom njuškom.

⁵ Morski krastavac ili trp (*Holothuria pentactes* L.). Kod nas žive dubinski (*Stichopus regalis*) i mali trp (*Cucumaria plancti*). Trp zovu i *trpina* (Prizna) ili *trpanj* (Nevinane) i još nizom prijapskih metafora.

⁶ Vjerojatno konjic (*Syngnathus hippocampus* L.). Iako nije školjkaš razumljivo je da ga je Plinije mogao shvatiti kao takva zbog njegove tvrde vanjšine (Curvier). Kod nas se zovu još i *morska šila*, a u Jadranu živi konjic dugokljunić (*Hippocampus ramulosus*) i konjic kratkokljunić (*Hippocampus brevirostris*)

- II. 4. Najviše životinja ima u Indijskom oceanu, a ondje žive i najveće životinje od kojih kitovi⁷ površinom broje 10 080 metara u kvadratu, a ribe *pristes*⁸ i do 88 800 metara po dužini; tu su dakako i jastozi dugi do 1776 metara te jegulje od 89 metara koje obitavaju u rijeci Ganges.
5. Ali ovakve se nemani u moru najčešće zapažaju u vrijeme solsticijā. Tada ondje bijesne pijavice, pljušti kiša i oluje s vrhova planinaa bibaju more tolikom silinom da pogled seže sve do dna, a nemani se zamjećuju u morskoj pjeni. Katkada se pojavljuju tako golema jata tuna da im mornarica Aleksandra Velikoga ne bi bila odolila da im nije pošla u susret kao da ide u boj. Da su lađe bile ikako drugačije poredane, jamačno bi bili zaglavili. Vika, buka i udarci nisu mogli pokolebati ovu ribu već samo bojna vreva, koje se riba plaši, i ništa manje od potpunog uništenja.
6. Ima u Crvenome moru golemi poluotok, a ime mu je Kadara.⁹ Kako se on pruža tako nastaje dubok zaljev, koji je brodovlje faraona Ptolomeja¹⁰ uzduž na vesla preplovilo za 12 dana i noći, jer nije bilo vjetra koji bi napuhao jedra. Utiha ovoga mjesta čini da bića u njemu narastu do tolike veličine da ih to onesposobi za kretanje.
7. Zapovjednici moranarice Aleksandra Velikoga pripovjediše kako narod Gedrozijaca,¹¹ koji živi oko rijeke Arab,¹² pravi vratnice od čeljusti nēmāni,¹³ a krovove pokriva kostima, od kojih su mnoge pronađene dosežu i do 1776 metara. Ondje na obalu izlaze nemani nalik stoci¹⁴ i vraćaju se nakon što se napasu korijenja grmlja. Neke od ovih životinja s konjskim, magarećim i volujskim glavama rado pasu usjev.
- III. 8. Najveće je biće u Indijskom oceanu riba *pristis* i kit, a u Biskajskom zaljevu kit pihalica,¹⁵ koji se diže poput golema stupa i vrh brodskih jedara kiši na

⁷ Možda kit ubojica (*Delphinus orca L.*). Nije sigurno što točno Plinije shvaća kada rabi termin ballena. Kod nas se kit ubojica zove još i sabljasta pliskavica, a prethodni je naziv kalkiran prema germanskim terminima, njem. *Morderwal*, eng. *killer whale*.

⁸ *Pristis* ili *pristix* je nepoznata riba ogromne veličine. Navodno ima dugačko, ali usko tijelo (Hardouin). Moguće je da se radi o nekom pripadniku reda Cetacea, ako već nije pilan ili testerača (*Pristis pectinatus*). *Pristis* je takoner često ime brodu, cf. Aen. V 116: »Velocem Mnestheus agit acri remige Pristim«

⁹ Na jugu Arapskoga polutoka uz Arapsko more.

¹⁰ Ptolomej II. (309. ← – 246. ←, r. 281. ←) s nadimkom *Philadelphus* (grč. Φιλάδελφος).

¹¹ Gedrozijci su živjeli na mjestu današnjega Balučistana (Pakistan), koji graniči s Iranom i pakistanskom provincijom Sind. Na jugu im ostaje Arapsko more. Gedrozijci su za susjede vjerojatno imali narod zanimljiva imena – Ihtiofage, što će reći »riboždere«.

¹² Također *Cophetes*. Plinije vjerojatno aludira na Aleksandrova zapovjednika Nearha (360. ← – 300. ←), čije je putovanje od Indije do Suze opisao Arijan u *Indica*.

¹³ Baskijci imaju običaj praviti plot od kitovih rebara (Hardouin), a Norvežani se koriste kitovom vilicom za potporne i grede (Cuvier).

¹⁴ Tj. vodozemci ili dvoživci (*Amphibia*), moguće moronji ili dugongi (*Trichechus dugong L.*) koji obitavaju oko Šri Lanke i uz zapadnu obalu Indije, a srodni su s morskim kravama (*Trichachidae*) i slonovima (*Elephantidae*) preko nadreda *Afrotheria*. Izlaze na obalu e da bi pasali travu.

¹⁵ Konvencionalan prijevod za grč. *φυστήρ* »puhaljka, pihalica«. Kit je očito tako nazvan zbog mlaznice kroz koju diše. Kitovi zubani (*Odontoceti*) imaju jednu, a kitovi usani ili pločani (*Mysticeti*) imaju dvije mlaznice. Mlaz se stvara tako što se vlaga u izdahnutom zraku kondenzira.

- lade poput pljuska. U moru pokraj Cadiza ima stablo koje toliko široko rasteže granje da se vjeruje da zbog toga kit pihalica nikada nije prošao kroz Gibraltar. Postoje takoner bića nalik kotačima pa se tako i zovu.¹⁶ Razdijeljena su četvorima prečkama, a glavčinu sa svake strane čuva po par očiju.
- IV. 9. Glasnici su iz Lisabona, koji su se samo zbog te vijesti i uputili, javihu caru Tiberiju¹⁷ da su čuli i vidjeli tritona¹⁸ u nekoj spilji kako puše u školjku, baš u onom obliku u kojem se najlakše prepoznaje. Stoga ima biti da ni izgled nerejevički¹⁹ nije posve izmišljen, samo što kod njih tvrda ljuska pokriva onaj dio koji je nalik ljudskom tijelu. Njih su opet spazili na istoj onoj obali, a okolni su stanovnici iz daleka čuli tužan pjev jedne od njih koja je bila na samrti. I pokojnom je caru Augustu francuski dopisnik pripovjedio kako se na obalama zatiču leševi mnogih nerejevički.
10. Ja takoner imam izvrsne obavještajce iz viteškoga staleža; oni su u moru kod Cádiza vidjeli morsko biće koje je čitavim tijelom savršeno nalik čovjeku. Vidjeli su ga kako se po noći penje na lađe i kako tone onaj dio plovila na koji on sjedne ili štoviše kako se potapa, u slučaju da se biće duže zadrži. Za vrijeme je vladavine cara Tiberija uzburkano more nasukalo preko tristo nemani na otok koji leži sučelice sjeverozapadnoj obali Francuske. Njihovi su leševi bili zapanjujuće raznoliki i nesrazmjerno veliki, a gotovo se jednak broj leševa pojavio i na obali kod Saintongea. Bilo je među njima i slonova²⁰ i ovnova²¹ (s bjelinom namjesto rogova) i mnogo nerejevički.
11. Turanije²² pripovijeda da je more pored Cádiza nasukalo neman, koja je imala raspon repne peraje od 7100 metara i 120 zuba, od kojih je najveći imao 23, a najmanji 15 centimetara.²³ Marko je Skaur²⁴ dok je bio edil izložio kosti iz loppe u Judeji, a neman kojoj su pripadale navodno je ista ona koja je napala Andromedu. Kosti su joj bile dugačke 12 metara, a dužina rebara preticala je visinu indijskih slonova dočim je kraljeznica bila debela 70ak centimetara.
- V. 12. Kitovi²⁵ dolaze i do poznatijih mora. Kažu da se u moru pored Cádiza ne dadu ugledati prije zimskoga solsticija. Skrivaju se u pravilnom razmaku

¹⁶ Nesumnjivo meduze (*Medusae*) poput uhatoga klobuka (*Aurelia aurita*) ili morskih pluća (*Rhizostoma pulmo*).

¹⁷ R. 14. ← – 37. →.

¹⁸ Triton je ili ihtiocentaur polutansko mitsko biće koje se zove prema Posjedonovu sinu Tritonu. Prikazuje se obično kako puše u zavinutu školjku razreda *Strombus* i tako biva more. U Eneidi Mizen pogine jer izazva Tritona na natjecanje u sviranju trube. Može biti da je Tritonova trublja bila zapravo Listerov krilac (*Strombus listeri*), koja obitava u Indijskom oceanu, a iznimno je rijetka i skupocijena.

¹⁹ Nerejevičke ili Nereide kćeri su morskog boga Nereja i Doris. Ima ih pedeset, a kasnije se njihovo ime uzimalo metonimijski za sirene pa tako i ovdje.

²⁰ Vjerojatno morž ili morski konj (*Odobenus rosmarus*) kojega Plinije zove slonom zbog kljova (Hardouin). Ova vrsta obično ne obitava toliko južno. Njihov je areal konfiniran istočnom obalom Grenlanda i Bijelog mora.

²¹ Možda kit ubojica (*Delphinus orca L.*), koji ima bijelu izbočinu poviše oka, a ona je nalik rogu.

²² Ili Ursanius, pučki tribun 197. ←.

²³ Možda glavata ulješura (*Physeter macrocephalus*), najveća zubata životinja na svijetu.

²⁴ Marko Emilije Skaur (163. ← – 89. ←), konzul 115. ←.

²⁵ V. bilj. 7.

u mirnim i prostranim zaljevima gdje vole ranati mladunčad, kažu. Ali za ovo skrovište znaju i kitovi ubojice,²⁶ neprijateljska im vrsta čiji se izgled ne može drukčije predočiti nego li kao tjelësina krvoločnih zuba.

13. Kit ubojica stoga provali u skrovište i zubima rastrga mladunčad, napadne ženke koje su tek rodile ili one kojima porod nije daleko. Kitovi ubojice hitaju pravo na njih poput liburnskih lani,²⁷ a ženke se ne znadu niti skloniti niti se onako tromie umiju obraniti – opterećene su svojom masom, noseće ili oslabljene od teška poroda i nalaze jedino utočište u dubini, gdje se u sigurnim vodama mogu skriti i braniti. Kitovi ih ubojice nastoje presresti, staju im na put i ubijaju ih kada zaglave u tjesnacu ili ih gone u plićak ne bi li ih ondje hridi izubijale. Promatraču se taj lov doima kao da je more poludjelo na sama sebe – u zaljevu nema ni daška vjetra, a opet nema pijavice koja bi načinila tako velike i snažne valove.

14. Kit je ubojica primijećen i u luci Ostiji gdje ga je svladao car Klaudije. Dok je car nadgledao gradnju luke²⁸ životinja je onamo došla za krmenim otpatcima s broda koji je došao iz Galije. Hraneći se dugo na taj način izgradi sebi skrovište u plićaku, ali valovi nanesu pijeska i kit se ne uzmogne vratiti na otvoreno more. Dok je tako išao za jelom koje je more izbacilo na obalu, zaglavi i ostade golih lena visoko nad morem poput kakve naglavačke obrnute lađe.

15. Na to car zapovijedi da se mreže višekratno opletu od jednog do drugog ušća luke i nakon što je stigao ondje u pratnji pretorijanaca pokaže čudesan prizor rimskom narodu. Lađe tada okruže životinju, a skupljeni vojnici udare kopljima po kitu. Ja sam na svoje oči vidio kako je jedna lana potonula prevrnuta valom od kitova uzdaha.

VI. 16. Kitovi imaju mlaznice na čelu pa tako ispuhuju vodu visoko u nebo kada plivaju na površini. Svi se slažu da kitovi dišu upravo poput malenoga broja morskih životinja koje menu ostalim unutrašnjim organima imaju i pluća bez kojih biće, kako se misli, ne može disati. Oni koji su toga mišljenja takoner smatraju da ribe koje imaju škrge ne dišu tako da čas udišu, a čas izdišu. Isto vrijedi i za mnoge druge vrste koje nemaju škrge. Tako misli i Aristotel²⁹ i mnogi drugi istaknuti mislioci koje je on poveo za sobom.

17. Neću hiniti da olako pristajem uz ovakvo mišljenje, jer ako priroda tako hoće itekako je moguće da postoje organi za disanje mjesto pluća,³⁰ upravo kao što mnoge životinje mjesto krvi imaju neku drugu tekućinu.³¹ Tko

će se začuditi činjenici što zrak za ovaj neophodni izdisaj prodire duboko u vodu kada ga zamjećujemo i suštoj zemljinoj kori. Dokaz tome su krtice³² koje uvijek žive ispod zemlje.

18. Ima i uvjerljivih protudokaza koji me navode da povjerujem da sva morska bića dišu, svako opet prema svome ustroju. Tu je prvo česta primjedba da ribe dišu po ljetnom zvizdanu, a onda i to da tobože zijevaju kad su na počinuku. Tu je dabome i protivno mišljenje onih koji smatraju da ribe spavaju. Ali kako je moguće da spavaju ako ne dišu?³³ Osim toga, vidimo da dišu po mjehurićima na površini uzbibane vode i po tome kako Mjesec djeluje na školjke – njihova se naime tijela onda povećaju.³⁴ Najuvjerljiviji je dokaz disanja bez druge to što ribe nesumnjivo mogu čuti i njušiti, a i jedno i drugo osjetilo ovisi upravo o zraku. Miris se naime može shvatiti kao zrak pomiješan s odrenenim česticama.³⁵ Zato neka svatko o ovim stvarima misli što ga volja.

19. Ni kitovi ni dupini nemaju škrge. Obje vrste dišu putem mlaznica koje im idu sve do pluća, kitovima s čela, a dupinima s lena. Tuljani ili foke³⁶ također dišu i spavaju na suhome. Isto tako i kornjače,³⁷ a o njima uskoro više.

VII. 20. Najbrža je od svih životinja³⁸ i to ne samo morskih – dupin, hitriji je od ptice i brži od strijele i da mu usta nisu smještena znatno niže od njuške (skoro na samom početku stomka) nijedna mu riba ne bi mogla uteći.³⁹ Providna ga je priroda na ovaj način usporila; ako se naime ne okrene na leđa, dupin ne može uloviti gotovo ništa.⁴⁰ Ova činjenica osobito naglašava njihovu brzinu, jer kad izglednjeli gone ribu do samog dna morskoga i tako dugo drže dah, opet iskoče na površinu po zrak takvom silinom da se doima da su brži od strijele. Često znadu u skoku preskočiti lađena jedra.

21. Dupini žive u parovima. Mlade rađaju nakon deset mjeseci, tijekom ljeta, nekada i po dva komada. Onda ih doje sisom, poput kitova, i nose ih kada klonu. Roditelji prate čak i odrasle dupine dosta dugo iz velike ljubavi prema potomstvu.

22. Mladunčad brzo odrasta, i već za 10 godina doseže gornju granicu veličine. Dožive kadšto i po 30 godina, a to se znade po pokusu sa dupinom kojemu je

³² Porodica *Talpidae*.

³³ U antici se vjerovalo da je sjedište sna smještena u plućima pa prema tome bića bez pluća ne mogu sanjati.

³⁴ Nije jasno što točno Plinije ovdje hoće reći. Može biti da utjecaj Mjeseca ima veze s pučkim vjerovanjem da se lakše diše za uštapa (Hardouin) ili da zrak dopire sve dodakle dopiru i Mjesečeve zrake (Littre).

³⁵ Tj. suspenzija.

³⁶ Porodica *Otariidae*. Kod nas je čuvena sredozemna medvjedica ili *morski čovik* (*Monachus albiventer*).

³⁷ Nadporodica *Cheloniodea*. U Jadranu je obična karetna želva, karetna ili bisa (*Eretmochelys imbricata*). Želve se još u nas zovu *želke*, *želvače*, *željke* i *željve*.

³⁸ Cf. Hist. anim. B I 74.

³⁹ Ovdje Plinije vjerojatno misli na morske pse (*Selachimorpha*), a ne na dupine. Njegov opis odgovar vrstama *Squalus spinax* i *Squalus centrina* L. (Hardouin). Ovaj potonji se kod nas zove *kõstelj*. Zapravo se opis može primijeniti na više vrsta, poput *Squalus acanthias*, *Squalus ricinus* i dr.

⁴⁰ Moguće je da Plinije ovdje misli na grenlandskog kita (*Balaena mysticetus*) koji ima golemu glavu s ubreklinom na tjemenu pa se Pliniju ona mogla učiniti poput usta.

²⁶ *Delphinus orca* L. se hrani usnama i jezikom kitova, ali i manjom ribom.

²⁷ Sc. liburnska birema zašiljenog pramca.

²⁸ Radove je dovršio Klaudijev nasljednik Neron, a luku je dodatno opremio i ponovno sagradio Trajan.

²⁹ Cf. Hist. anim. B VIII 2.

³⁰ Kukci (*Insecta*) primjerice dišu pomoću traheja ili cjevčica koje dopiru do svakog dijela njihova tijela. Budući da se plinovi na ovaj način neposredno izmjenjuju, uloga krvi kod kukaca vidno je smanjena.

³¹ Kukci, opet, imaju hemolimfu umjesto krvi, a to je zelenkasta tekućina. Neki mekušci opet dišu pomoću hemocijanina pa im je krv plavkaste boje jer bakar u njenom sastavu mijenja boju kada oksidira.

obilježen rep. Skrivaju se po 30 dana kada prvo zabljesne Oriona, i to na nepoznat način – ovo nas tim više čudi jer je poznato da ne umiju disati u vodi. Nerijetko se nasukaju na obalu iz nepoznatih razloga. Ne uginu odmah čim dotaknu kopno, ali mnogo će brže skončati ako im se zatvori mlaznica.

23. Dupini imaju pokretljiv jezik što nije opća značajka vodenih životinja; on je kratak i širok, upravo poput svinjskog. Ne umiju govoriti, ali se ipak glasašu poput ljudi, imaju svinuta lena i plosnatu njušku. Zbog toga svi dupini na zapanjujuć način prepoznaju ime *Simo* i vole da ih se tako zove.⁴¹

VIII. 24. Dupini ne samo da su privrženi ljudima nego uživaju i u glazbi, također. Osobito im je draga skladna glazba, ali najviše uživaju u zvucima vodenih orgulja. Ne plaše se ljudi, već idu u susret lanama igrajući se u skokovima i takmičeći se s njima pretiču ih čak i kada lađe plove punim jedrima.

25. U vrijeme vladavine pokojnoga cara Augusta jedan je dupin, koji je bio dovezen u Lago di Lucrino,⁴² upravo čudesnom privrženosti zavolio sina nekog siromaha, a on je obično išao iz Baie u Pozzuoli na putu u školu. Oko podneva je dolazio onamo i često ga je mamio komadićima kruha koje je bio s tom namjerom ponio dozivajući ga imenom *Simo*. Ova zgodna ne bi bila vrijedna spomena da Mecenat, Fabijan, Flavije Alfije i mnogi drugi nisu o tome pisali. Kadgod bi ga dječak pozvao pohitao bi dupin iz dubine, premda se ondje skrivao i prikrivao, i nako što bi uzeo mu hranu iz ruku nukao je dječaka da ga zajaši skrivajući bodlje na repu kao kada vojnik zasuču oštricu. Tada bi dječak stao na nj, a dupin bi ga po širokom moru odveo u Pozzuoli do škole i na taj ga je način prevezio još mnogo godina dok nije i sam od svoje volje uginuo tužan i žalostan dolazeći još neko vrijeme na uobičajeno mjesto sastanka, a dječak je baš bio preminuo od neke bolesti. Nije bilo ni najmanje sumnje da će dupin isto tako svršiti.

26. Otprilike je u isto vrijeme jedan drugi dupin kod Bizerte⁴³ na afričkoj obali na sličan način jeo iz ljudskih ruku i dao se jašiti, zaigran plivao je oko plivača. Afrički ga je prokonzul Flavijan dao namazati mašću i tako ga uspavao, valjda zbog neočekivana mirisa masti – dupin je tako plutao poput lešine i nekoliko je mjeseci izbjegavao svaki kontakt s ljudima, kao da se opameti od one zgođe, ali uskoro se vratio i nije bio ništa manje čudesan nego prije. Ali sukobi su domaćega stanovništva i gledalaca iz tunine prisilile Bizertijce da ubiju životinju.

27. Ima slična priča o dječaku iz grada Askema⁴⁴ kojem je dupin bio dugo vremena privržen i revno ga je slijedio dok je odlazio od obale pa je uginuo

⁴¹ Prema lat. *simus* »plosnate njuške«. Ajasson pretpostavlja da se dupinima zapravo svina šuštav zvuk kojega proizvođa početak imena sa sibilantom.

⁴² Lago di Lucrino je upravo u Augustovo vrijeme bilo povezano s obližnjim morskim zaljevom na čijim se obalama smjestio grad Kuma. Moguće je stoga da Plinije pod *invectus* podrazumijeva to da je plima donijela dupina u jezero.

⁴³ Lat. *Hippo Diarrhytus* (37° 15' N; 09° 52' E), najsjeverniji grad u Africi, nalazi se u današnjem Tunisu, osnovali su ga Feničani iz Tira. Ima dugačku pomorsku povijest, u 15. je st. čak bio gusarsko uporište.

⁴⁴ Lat. *Iasus* prema grč. Ἰασ(σ)ος, a danas Askem ili Asýn Kalessi u Turskoj, negdašnjoj Kariji.

nasukan na žalu. Aleksandar je Veliki nagradio dječaka⁴⁵ tako što ga je učinio Neptunovim svećenikom u Babilonu tumačeći onu privrženost znakom Neptunove naklonosti. Hegezidem piše da je u istom gradu i drugi dječak, po imenu Hermijan, često jahao dupine po moru, kad li iznenada pogine u olujnim valovima, a dupin ga dovuče na obalu, i ne htjede se vratiti na pučinu već uginu na žalu jer je skrivio dječakovu smrt.

28. Teofrast⁴⁶ pripovijeda da se ista zgodna zbila i u Lepantu.⁴⁷ Dapače ima pregršt sličnih primjera. Isto se pripovijeda o dječacima i dupinima i u Amfilohiji⁴⁸ i Tarantu. Sve ove priče daju vjerodostojnosti pripovjetcima o Arionu koji je bio majstor na citari. Mornari su ga htjeli ubiti na moru e da bi mu pokrali imutak, ali on ih uspije nagovoriti da mu dozvole da prije zasniva na citari i nakon što su se dupini skupili on se baci u more i jedan od njih ga odveze na sigurno na Tenarski rt.

IX. 29. U Languedocu i Provenci i na području Nimsesa ima bāra koja se zove Lattes, gdje dupini ribaju zajedno s ljudima. U odreneno vrijeme bezbroj cipala⁴⁹ navire kroz usko ušće⁵⁰ bare u more na valovima oseke. Zbog toga se ne mogu baciti mreže (koje bi uzgred morale podnijeti i težinu ulova), premda se ribe nikada ne brinu na vrijeme. Cipli instinktivno hitaju u dubinu pokraj obližnjega zaljeva nastojeći izbjeći jedino zgodno mjesto za bacanje mreža.

30. A kada to ugledaju, ribari – tamo se naime sjati mnogo ribara koji znaju za pravo vrijeme i još više uživaju u šali – i čitav narod s obale čim većom galamom doziva dupine na mjesto radnje, a oni odmah osluhnu što narod želi jer slijede glas koji nosi bura. Oštro im ne pomaže jer nosi glas u suprotnom smjeru, ali se i tada žure priskočiti u pomoć.

31. Dolaze postrojeni poput vojnika i namiještaju se na mjestu poprišta bitke. Stanu ribama na put s dubine i plahe ribe tjeraju u plićak. Tada ih ribari opkole mrežama poduprtim rašljama, ali cipli ih spremno preskaču. E onda ih dočekaju dupini i zadovolje se time što ih potamane, ali se ne hrane dok ne poluču pobjedu.

32. Bitka žustro bjesni, a dupini se rado daju uloviti u mreže nalegavši punom težinom, ali na taj način da ne tjeraju neprijatelja u bijeg; tako oprezno plivaju između lađa i mreža ili plivača da neprijatelj nema kuda pobjeći. Bijeg

⁴⁵ Dječak se zvao Dioniz, tako kaže Atenej (B XIII).

⁴⁶ Grčki filozof peripatetik koji je naslijedio Aristotela na mjestu voditelja Liceja.

⁴⁷ Lat. *Naupaktos* prema grč. Ναύπακτος, danas *Nafpaktos* (38° 23' N; 21° 49' E) u Korintskom zaljevu.

⁴⁸ Grč. i ngrč. Αμφιλοχία (38° 51' N; 21° 18' E) u Akcijskom zaljevu, nekada i Karvassaras.

⁴⁹ Ribe koštunjače iz porodice skočaca (*Mugilidae*). Veoma su obične u Jadranu, gdje dolaze vrste poput glavaša, glavaša, glavora, babaša, bataša ili slinavca (*Mugil cephalus*), plutaša (*Oedalechilus labeo*), putnika (*Chelon labrosus*) i zlatana, zlatara, zlatopera ili zlatca (*Liza aurata*). Ime im je semantički snažno motivirano pa i u hrvatskoj i u dalmatskoj inačici uvijek ide na »glavu«, tj. *cipō* (Cavtat) ← grč. κεφαλή. U Cavtatu se još osobita vrsta zlatana zove *òvrata* ← AURĀTA ili *jāvra*, *jāvre* ← AUREA. Razlika izmenu /a/ i /o/ u istom položaju dolazi zbog težnje u slavenskom substratu dase nena-glašeno /a/ zamijeni sa /o/, cf. *jāstog* ← grč. ἄστακος.

⁵⁰ Ovaj se kanal zove *La Crau* i nalazi se u blizini Manguela (Dalechamps).

im je inače veoma mio, ali sada nijedan ne pokušava uteći, osim ako se namjerno ne spuste mreže. Uskoro izađu ispred zaljeva i stanu se boriti. Na koncu je lov dogotovljen, a dupini jedu ribu koju su pobili. Ali dupini, svjesni da su pomogli kudikamo više nego što bi im plaća od jednoga dana dostajala, čekaju ondje još jedan dan, a ribari ih časte ne samo ribom nego i kruhom namočenim u vinu.

- X. 33. Mucijanov opis iste vrste ribolova u zaljevu kod grada Askema se razlikuje od ovoga po tom što dupini ondje dolaze od svoje volje, a ne kada ih pozovu. Plaću uzimaju iz ruku, a svaki brodić ima svoga dupina za ribolov, premda love po noći i pod svijećom.⁵¹ Dupini također među sobom čine zajednicu. Nakon što je jednoga uhvatio karijski kralj i okovao ga u luci, sjati se golem broj ostalih i pomoću tužna izraza, koji se jasno dao zapaziti, zatraži milost sve dok kralj nije zapovijedio da se okovani dupin ima osloboditi. Stariji dupini uvijek paze na mlađe poput čuvara, a ljudi su vidijeli čak kako odnose svoje mrtve e da ih nemani ne bi rastrgale.
- XI. 34. Bića po imenu *thursiones* nalik su delfinima.⁵² Međutim, razlikuju se od njih nekakvim tužnim utiskom jer nemaju veselu narav, a najviše opet slične morskim psima po opasnoj gubici.
- XII. 35. Indijski ocean rana tako velike kornjače⁵³ da je ondašnja čeljad kadra pokriti kolibe za stanovanje oklopom jedne jedine kornjače, a menu otocima Crvenog mora ljudi manjeviše plove u oklopima kao da su čamci.⁵⁴ Kornjače se mogu loviti na mnoge načine, ali ponajviše ih hvataju tako da ih izvlače iz mora prije podneva, kada im je osobito drago plivati po površini, a čitav im oklop strši nad površinom dok se brčkaju u mirnom moru. Toliko im godi što mogu slobodno disati da postaju neoprezne i ne mogu zaroniti nakon što im se oklop osuši od zvizdana pa ploveći tako protiv svoje volje postaju lak plijen ribarima.
36. Kornjače noću navodno dolaze na kopno kako bi se hranile. Kada se najednu do sita, klonu i čim se ujutro vrate u vodu, zadrijemaju na površini. To se znade po čujnom im hrkanju. Tada po troje ribara polagano i tiho dopliva do kornjače, dvojica je okrenu na lena, a treći je sveže konopcem dok je na lenima i tako je svezanu vuku ribari s kopna. Veoma se lako hvataju

⁵¹ Dijalektalno se ovaj način ribolova kod nas zove i *dōkes* (Lastovo), čija etimologija upućuje na lat. frazu AD ACCENSAM, što će reći upravo »pod upaljenom (sc. svijećom)«

⁵² Vjerojatno perjaste pliskavice (*Phocaena phocaena* L.), žive uz obale sjevernog Atlantika i duž Aleuskoga pojasa u Tihom oceanu. S njima je bliskosrodna i mala pliskavica (*Phocaena communis*), stalan stanovnik u srednjem Atlantiku i Jadranu, kratke je, tupe glave, bez kljuna.

⁵³ *Testudines* ili *Chelonia*, ima ih 300tinjak vrsta, od čega 180 slatkovodnih i 7 morskih, ostale žive na kopnu. Dijele se na dvoje, kornjače krijovratke (*Cryptodira*) – povijesno su stariji podred i uvlače glavu u oklop, dočim kornjače vijovratke (*Pleurodira*) skrivaju glavu postrance u oklop.

⁵⁴ Najveća je morska kornjača sedmopruga usminjača (*Dermochelys coriacea*) čiji oklop doseže duljinu od 2 m, a nerijetko težje i do 900 kila. Ove životinje imaju raspon prednjih udova nešto manji od 3 m. U Jadranu je najveća golema želva (*Chelonia mydas*) s rasponom lennog oklopa od 1, 1 m i uobičajenom težinom od 450 kg.

u Iskendrunskom zaljevu,⁵⁵ a u odreneno godišnje doba mnoštvo kornjača od svoje volje ulazi u donji tok rijeke Nahr al-Kabira.⁵⁶

37. Kornjače nemaju zube nego naoštreni brid na vilici, a gornja čeljust pokriva donju upravo poput poklopca na loncu. U moru se hrane školjkašima, a ugriz im je tako snažan da lomi kamenje. Na kopnu su biljožderi. Kornjače legu jaja koja naliče ptičijima, po stotinu u jednom leglu, zakopaju ih na suhom i pokriju zemljom, a zemlju prsima zaravnaju i provedu tako ležeći na jajima čitavu noć. Između léglā prođe godina dana. Neki misle da se jaja izliježu samo zbog toga što ih kornjače očima motre i da se ženke ne daju oploditi sve dok im mužjak ne stavi vlat trave na leđa.
38. Rogate kornjače žive gdje i Trogloditi,⁵⁷ a nalik su rogovima lire. Rogovi su im pokretni, a kornjače se njima služe kao kakvim veslom kada plivaju. Ove se izvanredne, ali rijetke životinje zovu chelia. Helonofagi⁵⁸ se naime plaše oštarih hridi, a Trogloditi ih, do čijih obala ove kornjače stižu plivajući, obožavaju poput svetinje. Postoje takoner i kopnene kornjače, koje se zbog toga u literaturi zovu chersinae,⁵⁹ a žive u afričkim pustinjama gdje ih je zvizdan osobito opalio jer u pjeskovitom tlu nema vode pa se poje, kako se vjeruje, noćnom rosom. Na tim mjestima nema drugih životinja.
- XIII. 39. Karvilije je Polion,⁶⁰ a inače čovjek snalažljiva i dosjetljiva uma kad su u pitanju stvari za raskošan život, prvi počeo rezati kornjačevinu na pločice i oblagati tako postelje i ormariće.
- XIV. 40. Pokrov je morskih životinja različit. Jedni su pokriveni kožom i dlakom poput tuljana i vodenkonjā, a drugi opet samo kožom poput dupina, treći oklopom poput kornjača, četvrti tvrdim navlakama poput kamenica i drugih školjkaša, peti opet ljušturom⁶¹ poput jastoga, šesti ljušturom i bodljama poput ježinaca, sedmi ljuskama poput riba, osmi, poput morskoga psa,⁶² oštrom kožom koja se koristi za rašpanje drva i bjelokosti, deveti kožom glatkom poput murinine⁶³ i na koncu deseti upravo bez ikakova pokrova poput sipe.⁶⁴

⁵⁵ Grč. . λεξανδρέττα (36° 58' N; 36° 16' E), do gradnje Sueskoga kanala služila je kao glavna levantska luka. More u Dskendrunskom zaljevu se nekada zove i *mare Syriacum*.

⁵⁶ Arap. »velika rijeka«, teče granicom Sirije i Libanona. U anticima 'Εεῖθερος.

⁵⁷ Trogloditi su pleme koje je obitavalo u Etiopiji i Gorenjmu Egiptu. Njihovo je ime grčko i doslovno znači »stanovnici špilja«. Herodot napominje da im se prehrana isključivo sastojala od guštera i drugih gmazova.

⁵⁸ Doslovno »Kornjačožderi«.

⁵⁹ Ili »kopnene kornjače«. Njima su srodne morskovodnice (*Chelonidae*), o kojima Plinije ovdje govori, preko reda kornjača (*Testudines*).

⁶⁰ Rimski je vitez Karvilije Polion živio u vrijeme diktatora Sule.

⁶¹ Upravo egzozskeleton ili vanjskim kosturom. Osim rakova (*Crustacea*) imaju ga mnogi člankonošci (*Arthropoda*), prije svega kukci (*Insecta*) i klijestari (*Chelicerata*).

⁶² Precizije *Squalus squatina* L. Na grčkome se poradi ove uporabe zove πῖνθ, što će reći upravo »pila« ili »rašpa«.

⁶³ Vjerojatno *Muraena helena* L., tj. murina ili žutošarka, koja obitava u Jadranu i u Atlantiku. Murine su opasne i agresivne ribe snažnog ugriza i otrovne krvi. Zube nema samo u vilici, već i na nepcu i u grlu. Koža im je glatka i prekrivena sitnim pjegama. Narastu do 2, 2 m i teže do 8 kg.

⁶⁴ Sipe (*Sepiida*) su pokrivenne plaštem koji imade tri mišićna sloja, a unutar tijela im se nalazi sipovina ili sipina kost. U nas obično dolazi sipa obična (*Sepia officinalis*) i sipa oštrulja ili oštruja (*Sepia orbignyana*).

- XV. 41. One životinje koje su pokrivene kožom, ranaju žive mlade poput ribe *pristis*, kita i tuljana. Tuljani se kote na kopnu i, poput ovaca, izbacuju posteljicu. Pârē se opet poput pásā. Ženka često okoti više od dvoje mladih i uči ih nà sisu. U more ih vodi tek dvanaestog dana od okota, a onda ih sve više i više navikava. Teško ih je ubiti ako im se smjesta ne odsječe glava. Glasanje im je nalik mukanju – otuda im i ime⁶⁵ – ali i u tom se dadu uvježbati pa na zapovijed nevoljkim lavežom pozdrave svjetinu i odazivaju se kad ih se imenom pozove.
42. Nijedna životinja ne spava tvrnim snom od tuljana.⁶⁶ Na suhom kao da hoda perajama kojim se u moru služi za plivanje.⁶⁷ Čak i kad je odrta s tijela, koža im navodno zadržava osjet za more i uvijek se nakostriješi kada navire plimom. Osim toga im se navodno u desnoj peraji nalazi nekakva umirujuća snaga pa donosi miran san ako ju se metne pod jastuk.
43. Postoje samo dvije životinje bez dlake koje ranaju živu mladunčad, a to su dupin i zmija.⁶⁸
- XVI. Postoje 74 vrste riba,⁶⁹ izuzev onih biča pokrivenih ljušturom, kojih opet ima 30 vrsta. Drugom ćemo ih prilikom pojedinačno nabrajati, a sada ćemo spomenuti samo one osobite primjerke.
- XVII. 44. Tuna⁷⁰ je naročito velika riba. Često se nane da su dosegle težinu od 450 kilograma, a da im je rep bio širok pola metra. Dapače, u nekim rijekama nema ništa manjih riba: som⁷¹ u Nilu, losos⁷² u Rajni, jesetra⁷³ u Padu, koja je spora po naravi i katkada se utovi do 300 kilograma, a kad ju se ulovi udicom na lancu, samo je upregnuti volovi umiju izvući. Ali glave im često done maleno biće nevjerojatno čvrstog ugirza zvano paklara⁷⁴ koja ih dokrajči tako što im se zakači za vratne žile.
45. Som uništava sve gdje god se nađe, napada svaku životinju i često potopi konje kada prelaze gâz. Neka se riba veoma nalik dupinu iz njemačke rijeke Majne može izvući samo uz pomoć upregnutih volova, a iz Dunava ga

⁶⁵ Lat. se ove životinje zovu *vituli* ili »telad«. Za semantičku paralelu cf. franc. *veaux de mer* »šidem«.

⁶⁶ Juvenal se zgodno šali: »raedarum transitus arto / vicorum in flexu et stantibus convicia mandrae / eripient somnum Druso vitulisque marinis.« (Sat. III 236 – 238).

⁶⁷ Tuljani teško hodaju na kopnu jer su im stražnji udovi pretvoreni u peraje, a one su opet usmjerene unatrag.

⁶⁸ Plinije pod »zmija« (lat. *vipera*) podrazumijeva neku morsku životinju, vjerojatno murinu (Hardouin).

⁶⁹ Neki pretpostavljaju da zapravo treba čitati 144 (Harodouin).

⁷⁰ Ili *Thunnus thynnus* L., a kod nas se zove još tün, tünj, tünja, batòglav, batòkljün. Oni primjerci koji žive u Jadranu u trećoj godini života načelno teže 15ak kg, a ukupno mogu doseći 200 – 250 kg.

⁷¹ Ili *Silurus glanis* L. Somu odgovaraju mirna i duboka staništa pravilnih riječnih struja. Kod nas dolaze vrste som muneviti ili drhtavac (*Malapterurus electricus*) i som patuljak, patuljasti ili somić patuljak (*Ameirus nebulosus*)

⁷² Ili *Salmo salar*. Kod nas živi losos dunavski (*Hucho hucho*).

⁷³ Jesetre (*Acipenseridae*) su rijetki su stanovnici Dunava. Veoma su nalik kečigama (*Acipenser ruthenus* L.). Ako je mliječac kažu mu kod nas jesetar, a ako je ikraš kažu mu *jesetra*.

⁷⁴ Paklare (*Petromyzontidae*) su, razvojno gledano, živi fosil prethodnik kralježnjaka, a svojim su primitivnim i izduženim tijelom nalik jeguljama. Po načinu su prehrane paraziti pa u beščeljusnim ustima imaju mnoštvo hrskavičnih zubi kojima stružu riblju kožu i sisu im krv. Trenutačno su pred izumiranjem. U dunavskom slivu žive dvije endemične vrste: dunavska potočna (*Eudontomyzon vladkovi*) i ukrajinska potočna paklara (*Eudontomyzon mariae*).

izvlače gvozdenim kukama. I u Dnjepru ima ribā zapanjujuće veličine, bez kosti i drča, a veoma ukusna mesa.

46. U Indiji biča nalik dupinima po kljunu i repu, koja obitavaju u rijeci Ganges, zovu *platanistae*,⁷⁵ a dosežu veličinu od 7 metara. Stacije Seboz donosi zapanjujuću informaciju da tamo živi modra riba imenom »crv«; ima dvije škrge od 2,5 metra, a ime nosi po izgledu glave. Crv je toliko snažan da za-grize surlu i odvuče slona koji se došao napojiti.

XVIII. 47. Mužjaci tune nemaju trbušnih peraja.⁷⁶ Iz Mediterana jatimice ulaze u Crno more tijekom proljeća, i samo se ondje mriješte. Porod im se zove »kvruga«⁷⁷ i slijedi mater u jesen kada se onda vraća u Mediteran. Od sljedećega se proljeća ta riba zove blatnjavica ili palamida, a tuna tek kad napuni godinu dana.⁷⁸

48. Najglasovitiji su dijelovi ovako razrezane ribe vrat, potrbušnica i zaglavak.⁷⁹ Tune se jedu isključivo svježe, ali i onda zadaju muke s podrigivanjem. Ostali se mesnati dijelovi sole i tako čuvaju. Dijelovi se nalik hrastovom iverju zovu melandrya.⁸⁰ Najmanje se cijeni dio kod repa jer nema debeloga mesa, a najviše dio oko vrata. Ipak, kod drugih riba upravo je dio oko repa naj-hranjiviji. Palamide se sjeckaju na male komadiće,⁸¹ a zatim se oni opet rezuckaju na kockice.

XIX. 49. Sve vrste riba rastu zapanjujućom brzinom, osobito u Crnom moru. Razlog je tomu obilje potoka koji donose upliv slatke vode. Riba imenom palamida⁸² raste iz dana u dan. Palamida ulazi u Crno more s tunama u jatima (svako jato ima svoga vođu) da bi se slađe nahranila, ali na čelu su skuše koje u vodi imaju nekakvu sumporastu boju, a kada ih se izvadi na suho, naliče ostaloj ribi. Španjolski su bazeni za uzgoj ribe puni skuša koje se ne družu s tunama.

⁷⁵ Postoje dvije vrste indijskoga riječnoga dupina: gangeški (*Platanista gangetica gangetica*) i indski (*Platanista gangetica minor*); nijedna nije značajno veća od čovjeka.

⁷⁶ Plinije griješi, vjerojatno pogrešno tumačeći mjesto iz Aristotela. Ni mužjak se ni ženka tune nimalo ne razlikuju po broju i rasporedu peraja, samo što je mužjacima trbušna peraja znatno manja.

⁷⁷ Grč. κορδύλη »toljaga, maca« pa onda »kvruga, čvoruga«.

⁷⁸ Kod nas je palamida (*pelamida*, *palamita*, *polānda*) vrsta skuše (*Scomber*), a ne tune (*Thunnus*). Ime joj je grč. i, kao što Plinije ističe, srodno s riječi πῆλος »blato«.

⁷⁹ Prema Festovom opisu, zaglavak je u ribe onaj dio tijela koji se proteže »od ramēna do prsi«. Lat. *clidium* »zaglavak« odgovara grč. κλειδιον »ključna kost« iz liječničkog žargona.

⁸⁰ Grč. μέλαν ὀρνός »crno od hrasta« ime je za unutrašnji dio drveta koji ima nešto tamniju boju.

⁸¹ Plinije se služi grčkom terminologijom: komadiće zove ἀπόλεκτοι, a kockice dabome κύβοι.

⁸² Plinije se zabunio. Palamidu, koju je već spomenuo imenom *pelamys* sada zove *amia*, kao da se radi o drugoj ribi.

Index nominum et locorum

A

Aleksanar Veliki 12, 17
Amfilohija 17
Andromeda, mitsko lice 13
Arab, rijeka u Balučistanu 12
Arion, mitski pjevač 17
Aristotel, grčki filozof 14, 17, 21
Askem [askjem], grad i luka u Kariji 16, 18
August, prvi rimski car 13, 16

B

Babilon, grad u Mezopotamiji 17
Baia [baia], primorsko mjesto u Kampaniji 16
Biskajski zaljev sveden zapadnom obalom Francuske i sjevernom Španjolske 12
Bizerta [bize:rt], pristanište i luka u Tunisu 16

C

Cadiz [kadiθ], grad na jugozapadu Španjolske 12
Crveno more, golemi kanal koji povezuje Mediteran i Arapsko more 12, 18

D

Dnjepar, istočnoeuropska rijeka crnomorskog sliva 21
Dunav, srednjeeuropska rijeka 20, 21

F

Fabijan, pisac 16
Flavijan, afrički prokonzul 16
Flavije Alfije, pisac 16

G

Galija, antičko ime današnjoj Francuskoj 14
Ganges, rijeka u Indiji 12, 21
Gedrozijci, narod u Balučistanu 12
Gibraltar, tjesnac izmenu Europe i Afrike 12

H

Hegezidem, pisac 17
Helonofagi, narod u Etiopiji 19
Hermijan, krotitelj delfina 17

I

Indija, istočni potkontinent 11, 12, 13, 18, 21
Indijski ocean omenen istočnom obalom Afrike i sjeverozapadnom obalom Indo-Kine 11, 12, 18

Ioppa, grad u Judeji 13
Iskendrunski zaljev na jugu Turske 19

J

Judeja, rimska provincija 13

K

Kadara [qa:dara], poluotok uz Arapsko more 12
Karvilije Polion 19
Klaudije, četvrti rimski car prije Nerona, a poslije Tiberija 14

L

Lago di Lucrino [la:go di lukri: no], jezero u Kampaniji 16
Languedoc [lagdo:k] provincija na jugu Francuske 17
Lattes [lat], mjesto na jugu Francuske 17
Lepant, luka u Korintskom zaljevu Lisabon, portugalska prijestolnica 17

M

Majna, rijeka u Njemačkoj 21
Mecenat, pokrovitelj umjetnosti u Augustovom dobu 16
Mediteran, središnje more 21
Mucijan, rimski vojskovođa 18

N

Nahr al-Kabir, granična rijeka izmenu Sirije i Libanona 19
Neptun, presjeda morem 17
Nil, rijeka u Egiptu 20

O

Orion, svijetlo zvijezde na sjevernom nebu 15
Ostija, rimska luka 14

P

Pad, rijeka na sjeveru Italije 20
Pozzuoli [pod\zwo: li], središte kampanske provincije Campi Flegrei 16
Provence [pRve.s], provincija na jugu Francuske 17
Ptolomej II. Filadelf, sedmi vladar egipatske loze Ptolomejevića 12

R

Rajna, rijeka koja se ulijeva u Sjeverno more 20

S

Saintonge [se. toš], provincija i grad u istočnoj Francuskoj 13
Seboz, Stacije, pisac 21
Simo, ime za dupina 16
Skaur, Marko, rimski konzul 13

T

Taranto, grad u Pugli 17
Tenarski rt u Lakoniji 17
Teofrast, Aristotelov nasljednik 17
Tiberije, drugi rimski car prije Kaligule, a poslije Augusta 13
Trogloditi, narod u Etiopiji 19
Turanije, pučki tribun 13

Species animalium

Acipenseridae 20

C

Cetacea 11
Chelia 19
Chelonioidea 15
Chersinae 19

D

Delphinus orca L. 11, 13

E

Elephantidae 12

H

Holothuria pentactes 11

M

Mugilidae 17
Muraena helena 19

O

Odobenus rosmarus 13
Otariidae 15

P

Petromyzontidae 20
Pristes 11

S

Salmo salar 20
Scomber scombrus 21
Selachimorpha 15
Sepia officinalis 11, 19
Silurus glanis 20
Squalus pristis 11
Strombus 13

T

Talpidae 14
Thunnus thynnus 20
Thursiones 18

X

Xiphias gladius 11